

Elfogadó jelenlét nehéz helyzetekben

Gondolatok a bántalmazók lelkigondozásáról

A tanulmány a szűkebb értelemben vett (testi, lelki, szexuális) bántalmazások elkövetőinek lelkigondozásához szükséges elméleti, lelki és gyakorlati ismereteket rendszerezi. A tapasztalatok alátámasztják e tudás és a megélt személyes istenkapcsolat nélkülözhetetlenségét a lelkigondozó elfogadó attitűdjének megvalósításában.

Kulcsszavak: keresztény lelkigondozás, ítélkezés, krisztusi perspektíva, bántalmazó, áldozat, szenvedés, irgalom

A gyermekvédelemben eltöltött évek alatt egyre kiemelkedőbb és sürgetőbb kérdéssé vált számomra, hogy ki és hogyan tud segítséget nyújtani a bántalmazóknak. A családgondozás során a rendszerszemléletű megközelítés alapvető fontosságú, mert a gyermek tüneteinek hátterében gyakran például a szülők közötti konfliktus, feldolgozatlan gyász, munkanélküliség, egy állandó gondozásra szoruló nagyszülő, bántalmazó szülő áll. A felnőttekben kialakult feszültség a gyermekre, az egész családi rendszerre hatással van. Tehát a segítőmunka fókuszában nemcsak a gyermek áll, hanem a felnőttek is. A családgondozó feladata, hogy a feltárt problémák megszűnése érdekében a családtagokat a megfelelő szakemberhez/intézményhez közvetítse. De hová fordulhatnak a bántalmazást elkövetők? Tapasztalatom szerint a bántalmazók kevés figyelmet kapnak, ritkán találkoznak segítő szándékkal, nincs tudomásom „bántalmazottakra specializálódott” szervezetről Magyarországon, de még csak ilyen szakemberről sem. Ennek oka lehet az abúzust elkövetők megítélése, a tetteik láttán megjelenő elborzadás, amely gyakran elfordulást, tagadást, akár „tabusítást” is okoz. Nem könnyű szembenézni az elkövetett szörnyűségek valóságával, és különösen nehéz elfogadással fordulni az elkövető (de nem a tettei) felé. A supervízió kiemelten szükséges ilyen esetekben, de ez a tanulmány nem a súlyos erkölcsi tettekkel való találkozás feldolgozására irányul, hanem a lelkigondozó számára az „itt és most” helyzetekben segítséget jelentő források bemutatására.

A segítő szakember szemlélete olyan hozzáállást jelent, amelyben minden embernek a feltétel nélküli elfogadást kell megtapasztalnia. A lelkigondozói szemlélet annyival speciálisabb, hogy a lelkigondozó tudja, hogy a tiszta, feltétel nélküli elfogadásra csak Isten képes, így személyiségén, szakmai képzettségén túl istenkapcsolatát, hitét, vallását is a segítőmunka szolgálatába állítja. Hogy mennyire igaz az, hogy egészen, feltételek nélkül elfogadni csak Isten képes, és mennyire szükséges az Istennel megélt kapcsolatra, hitre alapozni, azt éppen egy lelkigondozói beszélgetésben, úgymond a „saját bőrömmön” tanultam meg igazán, egy bántalmazást (kiskorú sérelmére elkövetett szexuális abúzust) elkövető férfival szemben ülve. Ez a beszélgetés meghatározó és átforgató tapasztalat volt számomra, emiatt kezdtem el tudatosan foglalkozni a bántalmazók segítségével. Ebben a beszélgetésben ugyanis felismertem Isten irgalmasságát és annak nélkülözhetetlen erőforrássá válását a bántalmazókkal folytatott lelkigondozói munka során.

Egy húszéves fiú, aki rendszeresen megveri a párját („apám is veri anyámat, mi ezzel a baj?”). Egy anya, akinek a fia bennégett a házban, amíg ő pénzt keresett a testével a szomszéd utcában. Egy hároméves kislány, tele kék-zöld kéznyomokkal... Ilyen történetekkel találkozva nem kerülhető el a szenvedés, amelynek hordozásához erős hitre, spirituális tudásra van szükség. Krisztus szenvedéséhez társulva felismerhető, ahogyan a bűn eséllyé válik: lehetőséget ad a gyógyító szeretet megnyilvánulására. Ahhoz azonban, hogy továbbadjuk Isten szeretetét, át kell élnünk. Így a lelkigondozói munka örömet adó, misztériumba simuló hivatássá, szeretetszolgálattá válik. „A lelkigondozás tulajdonképpeni különlegessége [...] a tanácsadó hitében rejlik, nem pedig a szakszerűen alkalmazott módszerben” (Lohse 2009, 151).

A témát ezért nem jogi, pszichológiai, szociális stb. aspektusból közelítem meg, hanem spirituális oldalról. A bántalmazók lelkigondozásához nem áll rendelkezésünkre szakirodalom, ezért tanulmányomat saját gyermekvédelmi és lelkigondozói tapasztalataimra alapozva írom. Ezek alapján elmondható, hogy a gyakorlatban az Istennel megélt mély, élő, tudatos kapcsolat jelenti a legfontosabb segítséget, forrást és egyben kapaszkodót a szenvedéssel teli szolgálathoz.

A LEKIGONDOZÓ BELSŐ ÉLETE

A bántalmazókkal foglalkozó lelkigondozónak képesnek kell lennie hordozni a lelki szenvedés fájdalmát és súlyát. Ehhez krisztusi perspektívából kell megértenie a saját és a vele szemben ülő ember rendeltetését, az ember Istenhez tartozásából fakadó méltóságát, az emberi sebzettség hatásait. A bántalmazók lelkigondozásához nem elégséges mindezt elméletben tudni, mélyen bele kell merülni a Szentírás, az egyház idevonatkozó tanításába, megkísérelni az Istenhez tartozó szívünkkel is megsejteni valódi jelentését. Ennek megértése fogja segíteni a beszélgetés során a bántalmazást elkövető ember mély empátiával, elfogadással, tisztelettel való meghallgatásában.

Hogyan lehet empátiával meghallgatni azt, aki gyermeke kezét szilánkosra töri egy szék-lábbal? Ehhez a lelkigondozónak tudnia kell, hogy mi adja az ember méltóságát. Jézus azonosítja magát a szomjazó, éhező, ruhátlan, beteg, rabságban lévő emberrel (vö. Mt 25,40). Ebből fakad az ember méltósága. Ezért megsejteni, hogy ki az ember, csak Krisztusra tekintve lehet, aki „megtestesülésével valamiképpen minden emberrel egyesült” (vö. *Gaudium et spes*, 22; Jn 17,21–23). Emberi értelemmel alig felfogható gondolatok... Ez a krisztusi perspektíva meglátatja az emberi méltóságból fakadó lehetőséget is a gyógyulásra, mind a lelkigondozó (elő)ítéletességéből (ami elkerülhetetlenül megjelenik bántalmazást elkövetőkkel beszélgetve), mind a lelkigondozást kérő sebzettségeiből. Ugyanis ha Isten olyan nagyra tartja az embert, hogy saját képmására teremtette (vö. Ter 1,27); ha annyira szereti, hogy érte emberré lett (vö. Fil 2,6–7), meghalt érte a kereszten (vö. Fil 2,8); ha az embereknek adja önmagát, s templomaivá (vö. 1Kor 3,16; 6,19), háza népévé és családjává teszi őket (vö. Ef 2,19); ha azt állítja, bennük él, hogy ők benne élhessenek (vö. ApCsel 17,28; 1Jn 4,13); ha csak egy kicsit megsejti az ember – mert egészen föl nem foghatja –, milyen nagy ez a szeretet, ha hajlandó legalább néhány pillanatra az ő szemével tekinteni a másikra, önmagára, meglátni a Krisztus szemében tükröződő képmását, akkor megrendültségében megremegnek a falak és megfeszülnek a láncok, és abban a megfeszülésben

dönteni kell: elhiszi-e az ember, hogy a Jézus Krisztus szemében mint tükörben látott kép az igaz önmagáról és a másiról, és ezáltal engedi-e a fal (a torzult önkép, emberkép, istenkép) összetörését? Vagy továbbra is ragaszkodik az önmagából, múltbeli traumáiból, előítéleteiből, sztereotípiáiból, bűneiből alkotott énképhez, és még jobban megerősíti a falat? Mindkét út szörnyen fájdalmas, de az egyik a szabadulás és gyógyulás, a másik a börtön útja. Az önkép torzulásából fakadó viselkedésmintázatokat a szülő továbbadja gyermekének, ahogyan a felnőtt önképe is valamilyen múltbeli trauma következtében torzult. Ez az „átörökítési folyamat” és a sérült énkép fontos mögöttes tudást jelent a szakember számára, lehetővé téve a mélyebb megértést.

A szív az ember személyében található „irányítóközpont”, más szempontból pedig az ember értékrendjének centruma (Pálhegyi 2015, vö. Mt 6,21). De ha az ember nem hallja – vagy nem akarja hallani – a szív szavát, akkor a befalazott szív, a kőszív, az elsötétült szív lesz az irányítóközpont, az ilyen szív pedig megdermed, s az ember nem talál biztos talajt, szeretetet, vigaszt, békét, nem tudja, merre induljon tovább. Ha az emberek elszakadnak saját szívüktől, s így Istentől, egymás között is megosztottak lesznek; a megosztottság elkülönülést szül, nemcsak egymástól, hanem saját magunktól is (Hughes 2005). Ha az ember közösség nélkül éli át válságait (a félelmeit, betegségeket, veszteségeket, kudarcokat, a szeretet hiányát, a halált stb.), újabb negatív szövődmények mutatkoznak meg életvezetésében. Ez ellen nem harcolni kell, nem elvetni saját énünket, hanem engedni, hogy feloldódjon az élet tágabb összefüggéseiben. Erre irányul a lelkipozíciós beszélgetés, az érzelmi dermedtség feloldására, az életvezetési akadályok felismerésére és elhárítására, a szív szabaddá tételére. Ahogy a későbbiekben kifejtem, a bűn – s így a bántalmazások elkövetése is – a nem jól szeretésből, a szeretet, a szeretettség keresésének sötét tévútjaiból ered, emiatt Isten szeretetének megértése, állandó szem előtt tartása és közvetítése döntő fontosságú a bántalmazást elkövetők lelkipozíciós során.

XVI. Benedek pápa *Deus caritas est* kezdetű enciklikája szerint az egyházi szeretettevékenységet végző segítőknek a szakmai képzés mellett elsősorban a szív képzésére van szükségük, hogy Krisztusban Istennel találkozáskor felébredjen bennük a szeretet, megnyitva szívüket a felebarát számára, hogy számukra a felebaráti szeretet már „ne egy kívülről rájuk erőltetett parancs, hanem a hitük következménye [legyen], mely a szeretetben tevékeny (vö. Gal 5,6)” (31). Ezt a felfogást erősíti meg Timm H. Lohse fentebb idézett gondolata is. A lelkipozíciós hiszi, hogy csak Istenben van élete, hogy Krisztus él benne, s így, ha csak töredékesen is, de képes annak látni az embert, akinek Isten látja, s valamelyest ennek megfelelően viszonyulni hozzá és mellé állni. A lelkipozíciós nem a hozott témákra fókuszál: meg kell látnia a vele szemben ülő emberben az istenképiséget, a szíve mélyére, a falai mögé látni. Egészen más Isten szemével nézni a szenvedőt és a lelkipozíciós. Más távlatokat ad: már nem egy ember földi szenvedése van a fókuszban, hanem az öröklétre teremtett lélek tisztulása, amely csodálattal tölt el, s egyszerre szívszorító is (látni a falakat, a bezárt szíveket). Ekkor azonban a segítő felismerheti, hogy csak szeretnie kell a vele szemben ülőt, csak tudni, hogy Isten mennyire szereti. Ennek megkérdőjelezhetetlen tudásával szólni a másikhoz, így jelen lenni a hallgatásában. A bántalmazók lelkipozíciós során olykor úgy tűnik, a legtöbb, amit a lelkipozíciós tehet, hogy ezt újra és újra tudatosítja magában.

E közvetítés elsősorban nem szavakkal történik – különösen a nem hívó klienseket figyelembe véve –, hanem oly módon, ahogyan a szakember jelen van a beszélgetésben. „Isten

jóságát izleli meg az, aki megtapasztalja, hogy elfogadjuk” (Mustó 2016, 22). A lelkigondozónak Isten szeretetéből kell merítenie, mert „Krisztus szeretetét utánozni és viszonzni az ember képtelen pusztán a saját erőivel” (II. János Pál 1993, 22) (vö. 1Jn 4,7–8). Ehhez folyamatos önreflexióra van szükség, hiszen a lelkigondozó önképe, emberképe, istenképe is töredezett, sérült, ezért fontos, hogy ne vegye le a szemét Krisztus arcáról, s ne felejtse el saját, Krisztusból fakadó méltóságát, értékességét sem, valamint ne csak az értelmével próbálja megérteni és segíteni a másik embert, hanem Istenhez tartozó szívével, alapvetően Istenben bízva, nem csak önmagára alapozva, az istenemberi érzések megélésével.

Tehát a „szívbeli” képzettség legfontosabb eleme a szeretet, amely – szinte elválaszthatatlanul – magában foglalja a tisztelgetet, az ember méltóságának szem előtt tartását, a fel-tétel nélküli elfogadást, a meghallás és meghallgatás szándékát, az odafordulást, az irgalmasságot, az alázatot, a reményt és az imádságot is.

További fontos tudás a szeretet megértéséhez az „ismerethiány”. Olivier Clément (2004) szerint az ember személye az értelem számára egészen fel nem fogható, csak a szeretetben tárul fel; az ember misztérium. Ez a kijelentés tovább árnyalja azt a jelenlétet, amellyel a lelkigondozónak a vele szemben ülő embert kell hallgatnia, azt a tekintetet, krisztusi perspektívát, amellyel látnia kell: mindig tudni, hogy sosem ismerheti meg egészen a másik embert. Mert csak Isten lát a szívekbe (vö. 1Kor 13,12). A házastárs, a legjobb barát, a szülők, a terapeuta, a lelkivezető, a lelkigondozó stb. sem ismerheti meg egészen a másik embert, sőt önmagát sem. Isten az egyetlen, aki teljes valójában látja az embert. A lelkigondozónak ezt mindig szem előtt kell tartania, fejét meghajtva e misztérium láttán, e „nem tudás” lesz ugyanis az egyik legnagyobb segítsége munkája során: ez nem enged címkézni, sztereotípiákból szólni, ítélni, de segít olyannak látni az embert, amilyennek Isten gondolta, segít „isten szeretettel” fordulni felé.

A BÁNTALMAZÁST ELKÖVETŐ EMBER ELFOGADÁSA

Hogy mi jó és mi rossz, azt az adott kor, a társadalom, a törvények, a kulturális szokások, a környezet által általánosan elfogadott normák szabják meg. Nagyon gyakran képzelem az ember, hogy tudja, mi a jó és mi a rossz, de csak Isten látja a szíveket egészen tisztán. Bántalmazást elkövető emberek lelkigondozása során ezt a nézőpontot különösen is alapszabállyá kell tenni, ahogy azt is, hogy ez nem jelenti a bűnösök felmentését, nem érvényteleníti a törvényeket. Isten nem megszünteti, hanem teljessé teszi a törvényeket (vö. Mt 5,17). A bűn megítélése nem a mi dolgunk. Ez a nézet elemi jelentőségű a tekintetben, hogy tud-e a szakember hitelesen elfogadó magatartást tanúsítani ezekben a beszélgetésekben.

Mindemellett fontos megérteni a bűn „mibenlétét” is. A bűn az erőszakos bűncselekményeknél sokkal tágabb kategória, ezer arca van. *A katolikus egyház katekizmus*a szerint: „A bűn az értelem, az igazság és a helyes lelkiismeret elleni rossz cselekedet; az Isten és a felebarát iránti igaz szeretet hiányossága” (KEK 1849). „A bűn gyökere az ember szívében, szabad akaratában van [...]. Az emberi szív székhelye a szeretetnek, a jó és tiszta cselekedetek elvének is, amit a bűn megsebez” (KEK 1853). A teljesség igénye nélkül nézzünk még néhány sokatmondó megfogalmazást a bűnről és következményeiről: „[A]z önmagunkba fordulás, a gyűlölet és a másoktól való elszigetelődés az abszolút rossz, mert megakadályoz bennünket Isten és az embertárs szeretetében” (Pincus–Dare 2007, 55–56).

„[A bűn] a rossznak az a formája, amely a szabadság helytelen használatából fakad, és sokféle szenvedésnek forrása. Számos különböző névvel illelhető: nevezhető igazságtalanságnak, gyűlöletnek, terrornak, kínzásnak, kapzsiságnak, hazugságnak, árulásnak, gőgnek, irigységnek, önzésnek, közömbösségnek és még sok minden másnak” (Brantschen 2013, 23). Az „Isten-ember közösség felmondása” a bűn, vagyis „Istentől, önmagunktól, embertársainktól és a világtól való eltávolodás” (Baumgartner 2003, 237). „A bűneink által ugyan is a szeretettől fosztjuk meg önmagunkat, illetve azt, akit megbántunk, s így előbb-utóbb boldogtalanságra kárhozzatjuk saját magunkat és a körülöttünk élőket” (Baudoüin 2020, 118). Tehát a bűn elszigetelődés, eltávolodás, szétválasztás, megfosztás... Mindez az ember szabad döntéséből. De ki az, aki önként ilyen döntést hozna? Ha védelem gyanánt az ember bealazza szívét, akkor ez az irányítóközpont nem tudja megfelelően ellátni feladatát, a sötétségbe burult szív – kőszív (vö. Ez 36,26), kérges szív (vö. ApCsel 28,26–27; Iz 6,9–10) – kihat az ember értékrendjére is. A kérges kőszívvel pedig már könnyű szabad akaratból újabb sebeket adni és kapni. Ördögi kör ez...

A sokféle tényező jelenléte azonban senkit nem ment fel bűnei következményei alól. Az ember nemcsak tetteiért, hanem saját szívéért, annak tisztaságáért is felelős. Michael McCullough és szerzőtársai elismerik, hogy valóban sok tényező befolyásolja az ember viselkedését, de ők is hangsúlyozzák az erkölcsi felelősségvállalás szükségességét, a felmentés és elnézés helyett pedig a megbocsátás fontosságát, kiemelve, hogy erre az áldozatoknak is szükségük van, egyrészt emberi méltóságuk tiszteletben tartásához, másrészt hogy ezáltal megszakadhasson „a fájdalom és harag továbbadásának folyamata” (McCullough és mtsai 2016, 35–36).

1. A bántalmazás fogalma

Ha a bűnt „nem jól szeretésként” fogalmazzuk meg, melynek következménye, hogy az ember másokat (vagy önmagát) megbántja, elválasztva ezzel magát önmagától, másoktól és Istentől, és figyelembe véve, hogy egyik ember sem bűn nélkül való, időnként minden ember elmondhatja, hogy „nem tudtam jól szeretni”, vagy hogy „nem szerettem jól”. A bántalmazás e legtagabb értelmezése szerint minden ember valamiképp volt már bántalmazó és bántalmazott is. Minden ember ejtett már sebet mások szívére, és minden ember szívére sebeztek már meg. Ez pedig ismét egy olyan gondolat, amelyet mindig szem előtt kell tartanunk egy bántalmazást elkövető ember lelkigondozása során. Röviden és lényegileg úgy lehetne megfogalmazni, bántalmazó az az ember, aki maradandó lelki sérüléseket okoz egy másik embernek. Szőke András pszichológus szerint bántalmazásról onnantól beszélhetünk, „amikor az ember alapvető szabadságjogait és összességében őt magát nem tartják tiszteletben. [...] A probléma ott kezdődik, ha valaki anyagi, társadalmi, fizikai vagy lelki fölényből fakadóan visszaél a kiszolgáltatottságunkkal” (Hercsel 2018, 148).¹

Amikor „bántalmazók lelkigondozásáról” beszélünk, akkor természetesen a bántalmazás szűkebb jelentéséről van szó, mondhatni a „súlyosabb esetekről”. A gyermekvédelmi törvény (az 1997. évi XXXI. törvény, a továbbiakban: Gyvt.) megkülönböztet fizikai

¹ Hercsel Adél könyvében bántalmazások áldozataival és a velük kapcsolatba kerülő szakemberekkel készített interjúit olvashatjuk.

(például verés, égetés, rugdosás, ütlegelés), szexuális és lelki bántalmazást, illetve külön nevesíti a gyermekveszélyeztetésnek minősülő súlyos testi vagy lelki elhanyagolást (például nem megfelelő táplálás és ruházás, felügyelet hiánya) (vö. Gyvt. 6. §). Ranschburg Jenő szerint az abúzus kategóriájába sorolhatjuk „a gyermek érzelmi gyöttrését, a hideg, elhanyagoló, szeretet nélküli nevelői magatartástól kezdve egészen az »emocionális szadizmusig« [...] valamint azokat az eseteket is, amikor a szülő mintegy »elfelejt« gondoskodni a gyermek alapvető fizikai szükségleteiről” (Ranschburg 1998, 198). A büntető törvénykönyv (2012. évi C. tv., a továbbiakban: Btk.) *Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények* című XV. fejezete megkülönbözteti az emberölést, a testi sértést, a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetést, a segítségnyújtás elmulasztását és a gondozási kötelezettség elmulasztását (vö. 160–167. §). Külön fejezetekben tárgyalja az emberi szabadság elleni bűncselekményeket (emberrablás, emberkereskedelem, fogvatartás, kényszerítés stb.) (vö. 190–195. §), a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket (szexuális kényszerítés, erőszak és visszaélés, vérfertőzés, kerítés, gyermekprostitúció, -pornográfia stb.) (vö. 196–207. §), a gyermek érdekét sértő és a család elleni bűncselekményeket (kiskorú veszélyeztetése, gyermekmunka, a kapcsolattartás akadályozása, kapcsolati erőszak stb.) (vö. 208–214. §), és még hosszan sorolhatók a különböző kategóriák szerinti, e tanulmány szempontjából a bántalmazás fogalmkörébe tartozó bűncselekmények (például rágalmozás, megalázás, becsület-sértés, önbíráskodás). Szükséges szem előtt tartani azonban, hogy nemcsak (földi) törvénybe ütköző bántalmazási módok léteznek. Patricia Evans kifejti, hogy létezik szóbeli erőszak is, melynek jellemzői: „Támadó vagy sértő szavak, amelyek valótlan állítanak az emberről, és amelyek hatására az ember elhiszi a valótlan. A szóbeli erőszak érzelmi bántalmazásnak minősül” (Evans 2012, 87). Kategóriái: „titkolózás, ellenkezés, leszólás, viccnek álcázott szóbeli erőszak, a beszélgetés akadályozása és a mellébeszélés, vádaskodás és hibáztatás, ítélkezés és kritizálás, bagatellizálás, aláásás, fenyegetés, becsmélés, elfelejtés, parancsolgatás, tagadás, bántalmazó dühkitörés” (Evans 2012, 92).

De a fizikai bántalmazás csak a definíció szintjén választható külön a lelki bántalmazástól, amely a legtöbb esetben tartósabb, sok esetben maradandóbb károkat okoz a másik emberben, mint a testi sebzés.

2. Hogyan válik valaki bántalmazóvá?

A „bántalmazóvá válás” hátterében olyan összetett, sokrétű kémiai és lelki folyamatok játszhatnak szerepet, melyekről nem lehet teljes körű leírást adni. Bántalmazást elkövető emberek lelkgondozásával foglalkozva mégis érdemes – a megértést segítő – néhány tényezőről szót ejtenünk. Arra a kérdésre, hogy miért válik valaki olyan emberré, aki bántalmaz másokat, tehát nincs egyértelmű válasz. Lundy Bancroft (2015) – aki a párkapcsolati erőszak elkövetőivel és áldozataival foglalkozik – egyenesen azt állítja, hogy egyáltalán nincs válasz erre a kérdésre. Meglátása szerint a rossz gyermekkor esetleg csak arra lehet hatással, hogy a bántalmazást elkövető különösen veszélyessé válik. Kuritárné Szabó Ildikó (2015) tanulmányában leírja, hogy a kutatások szerint a bántalmazott fiúk 3,8-szer nagyobb valószínűséggel lesznek bántalmazó felnőttek, mint a nem bántalmazottak. A gyermekvédelemben szerzett tapasztalat azt mutatja, hogy a bántalmazást elkövetőket jellemzően gyermekkorukban a szüleik nem tudták jól szeretni, ami a lelki elhanyagolástól és/vagy

lelki bántalmazástól a fizikai bántalmazásig szinte bármilyen jellegű súlyosabb és tartós bántalmazást jelenthet – a fentebb kifejtett, tágabb értelemben vett, a Btk.-ban nem nevesített bántalmazást is. Példa erre annak a húszéves édesanyjának az esete, aki gyermekét nem tudta megnyugtatni, minden sírására etetéssel válaszolt, amivel a gyermekorvos szerint már a csecsemő életét veszélyeztette. Később kiderült, hogy ehhez a lányhoz az édesanyja – aki egyedül nevelte – gyermekkorában nem volt képes megfelelő érzelmekkel fordulni, lényegében csak a fizikai ellátását biztosította. A „rossz gyermekkoron” a lélek, az elme képes túljutni, de ha a családból hozott minta multifaktoriálisan sérült, az alkalmazkodás nem tud megvalósulni. Bár az emberi elme és lélek összetett és egyedi, sok kutatás támasztja alá, hogy a rossz gyermekkor – bár nem determinál – hajlamosító tényezőként, rizikófaktorként jelenik meg a bántalmazó, agresszív felnőttkori magatartás vonatkozásában. Továbbá a függőségek kialakulásának hátterében is nagyon gyakran felfedezhetőek gyermekkori, a családban átélt testi vagy lelki sebződések, a szerhasználóknál pedig nem ritka az erőszakos, agresszív viselkedés.

A bántalmazók lelkigondozásával kapcsolatban érdemes jobban megismerni a gyermekkorban rejlő hajlamosító tényezőket, rizikófaktorokat, amelyek tulajdonképpen a szülők (elsődleges gondozó személy/ek) gyermekhez való nem helyes, nem szeretetteljes kapcsolódási módját jelentik. Fontos látni, hogy a gyermek számára a törődés maga fontosabb annak formájánál, vagyis hogy dicséretről vagy büntetésről van-e szó (Ranschburg–Popper 1978). A gyermek szülője hozzá való viszonyulásából tanulja meg, ki ő, és milyen a világ, amelybe beleszületett. Tiltakozni azért sem tud, mert csak a saját nevelési körülményeiben jártas, nincs viszonyítási alapja. Kezdetben az életösztoni (beleértve a törődés, a szerettség iránti szükségletét is) motiválják cselekvéseit, később pedig az addig megtapasztalt viszonyrendszerhez alkalmazkodva, annak „szabályai szerint” igyekszik saját fejlődési szükségleteiről gondoskodni és a belőlük fakadó „feladatait” véghez vinni. Vagyis az őt nevelő személyek hozzá viszonyulását, ismétlődő visszajelzéseit elfogadja, „énképe, önmagáról alkotott véleménye ennek megfelelően alakul, s következményképpen egyre inkább ennek megfelelően kezd viselkedni is” (Ranschburg–Popper 1978, 198). Ha egy gyermek (testi-lelki) szükségletei, igényei nem váltanak ki pozitív válasz készséget a gondozóból, aki akár tagadja is azokat, akkor a gyermek kétségbeesik. Életben maradásához pedig a lelki struktúráján kell változtatnia, mégpedig oly módon, hogy végül megtagadja saját szükségleteit. Ehhez le kell választania őket önmagáról. „Hogy ne kelljen észlelnie, milyen mértékben okoznak neki szülei fájdalmat, és hogyan taszítják kétségbeesésbe, a gyermek önmagában keresi mindennek az okát”. Ezen túl pedig, hogy a szüleivel fenn tudja tartani a kapcsolatot, „a szeretet hiányát olyasvalaminek kell érzékelnie, ami öbelőle, valamilyen fogyatékoságából fakad” (Gruen 2003, 37). A hibát folyton magában fogja keresni. Vagyis például egy rendszeresen bántalmazott gyermekben kialakulhat az a kép, hogy „a szüleim alapvetően jók”, „én nem vagyok jó, velem van a baj”, és felnőttkorára áldozattá válhat („ezt érdemlem”), vagy éppen elkövetővé („így kell szeretni, ez oké”). Egyik sem következik be törvényszerűen, sőt megeshet, hogy szeretetlen, törődés nélküli vagy akár erőszakos környezetbe születő emberek egészséges, érett felnőttekké válnak (Peck 2001; Pálhegyi 2015). Az imént említett, „ezt érdemlem” és „így kell szeretni” jellegű viselkedések hátterében nagyon gyakran gyermekkori sebzettségek állnak. Éppen e folyamat miatt a bántalmazott, „nem jól szeretett” gyermek nem csak nem meri vagy nem tudja

elmondani a külvilágnak, mi történik vele: még ha érzelmi is, hogy valami nincs rendben, igyekszik „felmenteni” a szülőt. A felmentéshez azonban önmagában kell hibát találnia. A gyermekbántalmazások emiatt (is) csak kis százalékban derülnek ki, ezért különösen fontos a gyermek környezetében élő felnőtteknek felfigyelni az intő jelekre.²

Konkrétabb megfogalmazásban a bántalmazásra hajlamosító tényező lehet a szorongó kötődési mintázat, a túlságosan irányító, az agresszív vagy épp a nemtörődöm nevelési stílus, az erkölcsi fejlődésben, illetve az empátia fejlődésében való akadályozottság, az agresszió kialakulása. Idetartozik mindezek mellett a családi nehézségek átélése (tartós szegénység, friss munkahelyvesztés, házastársi viszály, szociális elszigeteltség stb.) (Cole–Cole 2006), de találtak párhuzamot az alábbi tényezőkkel is: nagyon fiatal anya, alacsony iskolai végzettség, kevés anyagi támogatás az apától. Ezt támasztja alá Ranschburg Jenő is: „...számos tényezőnek – együtt vagy külön – kell jelen lennie ahhoz, hogy a stresszhelyzetben élő szülő abúzust kövessen el. [...] Ilyen tényezők: a családi élet diszharmonijája, az erőszak jelenléte a család történetében, a férj dominanciája a házasságban, az alacsony iskolázottsági szint, a fizikai büntetés hasznosságának állítása és a család szociális magányossága, izolációja” (Ranschburg 1998, 199). Kálmánchey Márta (2016) kiemeli az agresszív tartalmú látvánnyal, hírrrel való találkozást is a tévében, az interneten, az utcán, mivel ezek további negatív indulatokat termelnek az emberben. Horváth-Szabó Katalin szerint az agresszió forrása „az elviselhetetlen és értelmetlennek gondolt szenvedés, a megoldatlan, sokszor szinte megoldhatatlan nehézségek sora, a megtapasztalt igazságtalanság és megalázottság” (Horváth-Szabó 2012, 122).

A gyermek- vagy felnőttkorban abúzust átélt embereknek gyakran nehézségeik vannak az intenzív düh szabályozása terén, „két véglet között ingadoznak: hol kontrollálatlan dühkitöréseik jelentkezhetnek, hol pedig képtelenek elviselni bármiféle erőszakot” (Herman 2019, 75). „A düh és a gyilkos bosszúfantáziák teljesen normális válaszok a bántalmazó bánásmódra” (Herman 2019, 130).

Látható tehát, hogy a „nem jól szeretés” – vagyis a legtagabb megfogalmazású bántalmazás – hat az ember személyiségének, önképének, másokkal való kapcsolatainak alakulására is. A „nem jól szeretett” ember felnövekedve nehezen tud „jól szeretni”, súlyos esetben pedig – a szó szűkebb értelmében is – nem tud nem bántalmazni.

3. A bántalmazást elkövető ember jellemzői

Lelkigondozásukhoz, jobb, teljesebb megértésükhez szükséges megismerni a bántalmazók „általános jellemzőit”. Lundy Bancroft (2015) szerint a *szóbeli és fizikai bántalmazó viselkedésének gyökere ugyanaz*, a gondolkozásmódjuk úgyszintén. A szerző hozzáteszi, nehéz felismerni a bántalmazót, mert egyáltalán nem tűnik bántalmazónak, nem illik rá az a kép, amely megjelenik az emberben a bántalmazó szó hallatán; sőt, sok jó tulajdonsága van. Tud kedves lenni, szívélyes, humoros, sok barátja van, akik nagyra tartják, gyakran sikeres a munkájában. Shannon Thomas (2019) szerint narcisztikus, szociopata vagy pszichopata emberekről van szó, de diagnosztizálásukra ritkán kerül sor, hiszen közülük csak kevesen

² Kiskorú veszélyeztetésének gyanúja esetén a jelzőrendszeri tagoknak jelzési kötelezettségük van a gyámhivatal és a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszert működtető gyermekjóléti központ felé (Gyvt. 17. § [2]).

járnak terápiára. Bancroft (2015) definíciójában a bántalmazók viselkedésére *jellemző a kiszámíthatatlanság*, az akár óráról órára bekövetkező hangulatváltozások. Leszögezi, hogy a bántalmazó nem tesz olyat, ami saját erkölcsiségének ne felelne meg, *viselkedését jogosnak tartja* (vö. a befalazott szív mint „irányítóközpont”), ez alapján pedig megállapítható, hogy az értékrendjükkel van az alapvető probléma. Szőke András véleménye szerint a bántalmazó külvilág felé sugárzott ereje és dominanciája mögött *rendkívül alacsony önbecsülés* rejlik (lásd a bántalmazóvá válás folyamatát), és ha ehhez elégtelen önismeret is társul, vagyis az illető nem tud megfelelően reflektálni magára, egyre inkább szüksége lesz arra, hogy lenyomja, megalázza a másikat (Hercsel, 2018).

Judith Lewis Herman (2019) – a neves amerikai pszichiáter háború vagy politikai terror során, családon belül hosszan tartó, módszeres bántalmazások elkövetőivel és áldozataival foglalkozik – megerősíti, hogy *az elkövető elméjéről kevés információ áll rendelkezésre*. Az ilyen ember nem kér segítséget, mert nem gondolja, hogy baj van vele. Normálisnak tűnik, ami felkavaró, hiszen mennyivel könnyebb, megnyugtatóbb lenne, ha szembetűnő személyiségjegyekkel, viselkedéssel rendelkezne. Legfőbb célja a hatalom, birtoklás az áldozata felett. Ezt pedig úgy éri el, hogy az áldozat életének minden területét *kontroll* alá vonja, miközben hálát, sőt akár szeretetet követel a másiktól, szexuális erőszak esetén azt is elvárja, hogy az áldozat szexuális kielégülést éljen meg az abúzus során. A családon belüli erőszak áldozatainak minden más kapcsolatukat meg kell szüntetniük, fel kell adniuk, ezzel bizonyítva hűségüket.

Az elkövető nemcsak a test, hanem a lélek fölött is uralkodni akar. Ennek módja a *pszichés trauma ismételt, szisztematikus használatán* alapszik; ennek része az autonómiától való megfosztás, az elszigetelés, például az áldozat testének és testi funkcióinak legapróbb részletekre kiterjedő felügyelete, irányítása. Ez az áldozatban rettegést és tehetetlenségérzést kelt, de ez is a cél. Jellemző a „részleges megerősítés” használata is, amely általában egy-egy erőszakkitörés után következik, bocsánatkérés, fogadkozás, a szeretet/szerelem kifejezése stb. formájában. Végül az áldozat egyetlen élő kapcsolata a bántalmazóhoz fűződő viszony lesz. A teljes megadáshoz szükséges, hogy az áldozat megtagadja erkölcsi elveit, elárulja legalapvetőbb emberi kapcsolatait. Ez a legrombolóbb hatású, mert az áldozat önmagát kezdi gyűlölni a viselkedése miatt. Ez az a pont, amikor valóban „megtörik”, és maga is elkövetővé válik; áldozatai gyakran a saját gyermekei, akiket addig „csak” a bántalmazó bántalmazott.

A bántalmazó családi környezetben „a szülői hatalomgyakorlás önkényes, szeszélyes és abszolút. A szabályok állandóan változnak, következetlenek és nyilvánvalóan igazságtalanok” (Herman 2019, 121). Jellemző lehet a „büntetés és kényszerítés magas fokú szervezetsége” is. A közhiedelemmel ellentétben a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak elkövetői is ritkán idegenek, általában a szűkebb vagy tágabb család tagjai (Cole–Cole 2006).

A gyermekvédelemben dolgozva találkozhatunk a Herman által jellemzett bántalmazóval, de narcisztikus, borderline, antiszociális, paranoid személyiségzavarral élőkkel, illetve alkohol- vagy drogfüggőkkel is. Gyakran előfordul az is, hogy nem lehet „kategóriákba” sorolni az elkövetőt, például azt az anyát, aki rendszeresen egyedül, a házukba zárva hagyta gyermekeit; a ház leégett, egy gyermeke meghalt. Az anya egyik előbb említett kategóriába sem tartozik, mégis börtönbüntetést kapott kiskorú veszélyeztetése és gondatlanságból elkövetett emberölés miatt. A bántalmazók ritkán fordulnak lelkipogáshoz az általuk

elkövetett abúzus miatt, sokkal inkább a tetteikből fakadó elmagányosodás, büntudat, veszteségek feldolgozatlanágából fakadó szomorúságot hozzák problémaként.

4. A bántalmazás következményei: az áldozat

Két dolog miatt is lényeges szólni az áldozatokról. Egyrészt ha a lelkigondozói beszélgetés során a gondozott elmondja, hogyan, milyen gyakran, milyen helyzetekben bántalmazta a feleségét, gyermekét, a vele egy villamoson utazó utast, vagy – jobb esetben – felidézi a pillanatot, amikor szembesült azzal, amit tett, a lelkigondozó számára segítség a kliens megértéséhez, ha vele együtt tudja látni az áldozatokat is. Másrészt épp a fentebb ismertetett rizikófaktorok, hajlamosító tényezők és azon feltevés miatt, mely szerint az elkövetők gyakran maguk is – a tágabb megfogalmazás szerint – bántalmazott gyermekek voltak. A valódi megértéshez nélkülözhetetlen annak ismerete, mit él át egy áldozat, milyen lelki sérüléseket, torzulásokat okozhat a „nem jól szeretés”. Ismét fontos kiemelni azt a tényt, hogy az ismétlődő bántalmazás mást okoz egy gyermek és egy felnőtt esetében. A gyermeknek még nem alakult ki a személyiségstruktúrája, vagyis annak formálódására közvetlenül gyakorol – leginkább torzító – hatást a bántalmazás, a trauma. „A személyiségfejlődés összes területe, az önmagunkról és másokról alkotott belső reprezentáció, a kapcsolatkészség, az érzelmszabályozás képessége, az élethez szükséges bizalom és biztonság érzete mind súlyos kárt szenved” (Kuritárné 2015, 13). Mindennek hatása akár élethosszig is tarthat. Szeretetlen, közönyös vagy elutasító környezetben a gyermek szorongó, kötődésre képtelen, érzelmileg bizonytalan, instabil lesz, és gyakran torz formában keres kárpótlást (szerhasználat, deviáns viselkedés, bűncselekmények). A testi és érzelmi abúzusok következtében a gyermek nagyon gyakran „passzívva, visszahúzódná, örömtelenné válik” – írja Ranschburg Jenő (1998, 202) –, alacsony önértékelés, sokszor depresszióhoz vezető tehetetlenség és reménytelenségérzés fogja jellemezni. Tehát mind a mentális zavarok, mind a függőségek, de akár szomatikus problémák stb. kialakulásában is jelentős szerepet játszhat a bántalmazás (Kuritárné 2015), ezért bántalmazások áldozataival bármely lelkigondozói helyzetben találkozhat a segítő.

A bántalmazás következtében a gyermek azt tanulja meg, hogy a világ nem biztonságos, sőt akár veszélyes, senkiben sem lehet bízni, különösen nem a felnőttekben. Azt éli meg, hogy őt nem lehet szeretni. És a többi felnőtt, aki tud a bántalmazásról – mert szinte mindig tudnak róla mások is –, nem akadályozza meg, nem védik meg őt. Ők az elsődleges gondozói, a bántalmazó és a többiek, akik nem védik meg... Ezekkel a felnőttekkel kell kialakítania elsődleges kötődéseit, énjét, kifejlesztenie testi önszabályozását, kezdeményező-készségét, az önvigasztalás képességét, akaratát, intimitásképességét... Ezekkel a felnőttekkel, akik veszélyeztetik, elhanyagolják, megbízhatatlanok, és nem adnak biztonságot, tehetetlenek, nem törődnek vele, vagy kegyetlenek. Nekik van alárendelve a gyermek teste, akarata... Ha nem őrizné meg a reményt, az élet értelmének hitét, „csak a teljes kétségbeesés maradna számára, amit egyetlen gyermek sem képes elviselni” (Herman 2019, 127). Ezért mindent megtesz, hogy helyzetére, a sok és gyakran elszenvedett gonoszra és tehetetlenségre olyan magyarázatot találjon, amely a szándékosság és felelősség alól felmenti szüleit. Amikor már tagadhatatlan a bántalmazás ténye, csak az a lehetőség marad, hogy magában találja meg az okot: ugyanis ha vele van a baj, akkor a szülei lehetnek jók.

És ha ő a rossz, akkor megpróbálhat megváltozni. Mind a bántalmazott gyermekek, mind a bántalmazott felnőttek részéről normális a düh és a gyilkos bosszúfantáziák megjelenése, ahogyan az önvád kialakulása és mélyülése is. A dühvel igazolni is tudják rosszaságukat. A bántalmazott gyermek a felnőttkorba érve „komoly hiányosságokkal küzd az önmagával való törődés, a gondolkodás és emlékezet, az identitás, valamint a stabil kapcsolatok kialakításának képessége terén” (Herman 2019, 137). Ennél is súlyosabb következményei lehetnek a gyermekkori szexuális abúzusnak: „depresszió, büntudat, tanulási nehézségek, szexuális promiszkuitás, szökések, szomatikus panaszok, a normális viselkedés megváltozása (például regresszió), hiszterikus rohamok, fóbiák, rémálmok, kényszeres rituálék, önpusztító vagy szuicid viselkedésformák” (Conte 1997, 154).

Ha egy kialakult személyiségstruktúrájú felnőttet bántalmaznak, az átélt erőszakos trauma ezt a struktúrát rombolja le. A rendszeres bántalmazás szétborítja a korábban megszokott sémákat, amelyek az irányítás, az összetartozás és az értelem érzését nyújtják az embernek. Ezek helyett marad a megalázottság, a büntudat, a tehetetlenség, a rettegés; az intimitás vágya és ugyanakkor az ettől való félelem; a bizalomvesztés önmagában, a másik emberben, Istenben. Ha a bántalmazó kapcsolat tartósan fennáll, úgynevezett kényszerítő kontrollon alapuló kapcsolat jön létre (Herman 2019). Az ilyen bántalmazás hatására az áldozat elhiszi, hogy az őt bántó ember mindenható, nincs értelme az ellenállásnak, saját élete csak az engedelmességén múlik, hogy elnyeri-e vele az elkövető jóindulatát. Szélsőséges esetben akár megmentőként, hősként is tekinthet az elkövetőre.

BÁNTALMAZÁST ELKÖVETŐK LELKIGONDOZÁSA

1. Találkozás a szenvedéssel

Bántalmazás, kínzás, megalázás. Teljes kiszolgáltatottság és tehetetlenség. A bevezetőben már említett néhány példa hosszan sorolható. Egy anya, aki sírva kéri, hogy vigyék el a gyereket, mert ő nem tudja megvédeni már az anyát brutálisan bántalmazó apától. Egy alkoholista apa, aki elmeséli, hogyan kínozza az édesapja, amikor ivott. Egy kilencéves kisfiú – szexuális abúzus áldozata –, aki azt kérdezi: „Mit tegyek, hogy még egy esélyt kapjak, hogy otthon maradhassak? Ígérem, jó leszek, csak adjanak még egy esélyt!” Egy apa, aki elmondja, hogyan törte el lánya kezét egy fékezhetetlen indulatkitörése során. Egy anya, aki elmondja, hogyan fogta le nevelt lányát, amíg férje a lányt erőszakolta. Egy kétéves kisfiú, akit az épp „bedrogozott” nevelőapja olyan erővel üt meg, hogy szinte azonnal meghal. Ötéves kislány, aki három napja nem evett, mert „anya elment, apa meg folyton csak sír”. Egy asszony, aki elmeséli, férje hogyan akasztotta fel őt egy alkalommal dühében, „de elszakadt a kötél”. Egy férfi, aki feleségét láncsal köti ki, mert az el akarja hagyni. Egy kamasz fiú, hosszú szőke hajában rózsaszín masnis hajcsat; édesanyja a világtól elzárva nevelte, még sosem találkozott másik gyermekkel. Egy kamasz lány, aki négyezemközt elmondja, hogyan bántalmazza az édesapja, de mindenki más jelenlétében nekem támad, és védi az apját. Egy apa, aki ha megvágja magát borotválkozás közben, durván bántalmazza kislányát, mert a vér a korábban elszenvedett kínzásaira emlékezteti. Egy tizennégy éves lány, aki nem tudja, előző este megerőszakolták-e, drogozott, semmire nem emlékszik, de az utcán ébredt meztelenül.

„Halálosan szomorú a lelkem” (vö. Mt 26,38). Ennél többet nem is lehet mondani a szenvedéssel találkozva, vagy talán még ennyit sem, csak a némaság marad... Ott, a Getszemáni-kertben, ahol elhangzottak e szavak Jézus szájából, ő magára vette az emberek bűnét (vö. 2Kor 5,21; Iz 53,3–12), „a legbenszejében érzi azt a rettenetet, mindazt a mocskot és undokságot, amelyet ki kell ürítenie a neki szánt »kehelyből«: a bűn és halál egész hatalmát” (Ratzinger 2011, 121). Milyen mérhetetlen súlyt jelent ez számára! A lelkigondozónak még azt a néhány súlyos bántalmazást látni, hordozni is olykor elviselhetetlen teher... „Kétségtelen, hogy az ártatlanok szenvedése a legnagyobb kérdés Istennel szemben” (Brantschen 2013, 7). Miért szenved az ártatlan, miért nem akadályozza meg Isten a szenvedést? E kérdésekre csak úgy található valamiféle válasz, ha az ember kitart a hitben, kitart amellett, hogy Isten jó. Csak Isten jelenlétében gondolkodva lehet közelebb jutni a válaszhoz.

A „miértekre” adható „minden egyes válaszkísérlet csak azzal kezdődhet és azzal végződik, hogy nem tudjuk megfejteni ezt a sötét titkot, és ahhoz sincs jogunk, hogy ítélkezzünk Isten fölött. [...] A hívő értelemnek meg kell adnia magát a »miért« kérdés előtt” (Rohr 2007, 60–61). „Ember! Ki vagy te, hogy perbe szállj Istennel?” (vö. Róm 9,20). A bibliai Jób felteszi a kérdést: „Ha a jót elfogadjuk Isten kezéből, miért ne fogadnánk el a rosszat is?” (vö. Jób 2,10). Vívódásai és kínjai következtében ráébred, hogy bármit gondolt is eddig Istenről, az nem a valóság volt; a szenvedések mélyén látja meg Istent (vö. Jób 42,5). Ahhoz, hogy Isten kezéből még a rosszat is el tudja fogadni az ember, végig kell járnia a szenvedés útját. II. János Pál pápa Jézusra és a keresztre irányítja a szenvedés miértjére választ kereső tekintetét: „Krisztus keresztre forrássá lett, melyből az élő víz folyói fakadnak. Benne kell újra felvetnünk a szenvedés értelmére irányuló kérdést, és mindvégig belőle kell kiolvasnunk a kérdésre küldött választ” (II. János Pál 1984, 18). Jézus szenvedése segít közelebb jutni a szenvedés megértéséhez vagy még inkább az elfogadásához, megérteni, hogy Jézus miért mond önként igent a szenvedésre a Getszemáni-kertben, az Atya kezéből még a rosszat, a szenvedést is elfogadva.

A keresztre feszülő Jézus arcára tekintve felmerülhet a kérdés: a szíve nem fáj-e jobban, mint a teste? Hiszen ő az, aki látja az emberek szívét, érti az ok-okozati összefüggéseket, hogy milyen sebzettség miatt dönt valaki a bántalmazás mellett, a szeretet ellen. Ő az, aki látja, ahogy a bűn megkeményíti a szívet, és ennek következményeit. Nemde ezért akart kiüresedni, emberré lenni, s nemde ezért döntött úgy, hogy „kiissza a kelyhet”? (vö. Fil 2,6–8). Mert tudja, hogy a szív sötétségét, keménységét csak a szeretet gyógyíthatja. Hogy megmutassa a szeretet végső győzelmét, hogy a bűn és a világban lévő rossz felett győzni csak szeretettel lehet. „Mert szelíd vagyok és alázatos szívű” (vö. Mt 11,29). Jézus alázattal győzte le az agressziót és a rosszat. Ez a tágabb, a „krisztusi perspektíva”. A krisztusképiség alázatot jelent, nem gögőt.

Ha Jézus nemet mond a kehelyre, a szenvedésre, vajon lenne-e esélye az embernek egyáltalán megsejteni, hogy létezik ilyen szeretet, a mindent adó, a feltétel nélküli, a gyógyító; felfoghatna-e bármit is abból, hogy „Isten szeretet” (vö. 1Jn 4,8)? És ha az ember nemet mond a szenvedésre, megérthet-e ebből a szeretetből bármit? Ez semmiképp nem jelenti azt, hogy az embernek vágya kellene szenvedni, vagy hogy a szenvedés önmagában jó dolog lenne. Ahogy azt sem, hogy az iszonyú testi és lelki kínok és fájdalmak átélése – vagy akár csak látványa – ne lehetne szinte elviselhetetlen, ne borzasztana el, ne lehetne emiatt

dühöt érezni, ne törhetne össze az ember zokogva, és ne kívánhatná, hogy „Atyám, vedd el tőlem ezt a kelyhet” (vö. Mk 14,36)... Sőt, kell is ezt kérni, imádkozni a szenvedések megszűnéséért, akár számonkérni Istent. Mert a legjobb, amit ilyenkor tenni lehet, Isten elé vinni a fájdalmakat, közvetlenül neki tenni fel a kérdést: „Miért?” „Miért engeded, Uram?” Végső soron csak az ő jelenlétében, az ő szeretetére tekintve, a szeretetben bízva, a tőle kapott reménnyel (vö. például Zsid 10,23) tudja a szenvedő és a szenvedéssel találkozó ember kimondani Jézussal együtt a békét adó mondatot: „...ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogy te!” (vö. Mk 14,36)

Csak ekkor válhat képesé megérteni és elfogadni az Úr válaszát: „Hiszen az én gondolataim nem a ti gondolataitok, és az én útjaim nem a ti útjaitok” (vö. Iz 55,8). Amikor elhangzik ez a látszólag semmitmondó válasz, akkor valami egészen különleges dolog történik: az ember rádöbben, hogy most már „nemcsak hírből ismeri Istent”, hanem „saját szemével látja meg” (vö. Jób 42,2.5), találkozik vele. „Minél mélyebbre hatolunk Krisztus misztériumába, annál vékonyabbá válik az örömet a szenvedéstől elválasztó vonal, legalábbis azok szerint, akik végigjárták ezt az utat” (Rohr 2007, 109). Ahogy az emberét, úgy a szenvedés titkát sem lehet egészen megérteni.

Nincs egyértelmű válasz a szenvedésre. Van, aki Isten elé áll a „miért” kérdéssel, de Isten válaszát nem hallja meg, nem tudja elfogadni, és hátat fordít neki. Aki viszont képes megragadni az isteni szeretet mélységét, annak Krisztus utat nyit önmagához, és önmagán keresztül a szenvedés megértéséhez is. „Az ember nem emberi szinten, hanem Krisztus szenvedésének szintjén fedezi fel az értelmet. Ugyanakkor pedig a szenvedés üdvözítő értelme Krisztus szintjéről alászáll az ember szintjére, s az ő személyhez szóló válaszává lesz. S az ember akkor megtalálja szenvedésében a belső békét, mi több: a lelki örömet” (II. János Pál 1984, 13, 26).

Ha az ember megmarad az elborzadásnál a szörnyűségekkel, a bántalmazásokkal találkozáva,³ és nem tud eljutni odáig, hogy ne a miéltre keresse a választ, akkor nemhogy a bántalmazót, de még az áldozatot sem fogja tudni meghallgatni, meghallani, megérteni, együttérezni vele. Meglátni az embert a bántalmazások szörnyűségein túl csak Krisztusra tekintve lehet.

2. Az irgalmasság szükségessége

A bántalmazók tettein való elborzadáson és a „miért engedi Isten?” kérdésem túljutva, a bántalmazók lelkigondozása során az ítélezéssel, az elítéléssel való küzdelem további kihívást jelent a lelkigondozó számára az empátia megtalálása felé vezető úton.

Isten szerint az ember rendeltetése, ki Isten szerint az ember, mit jelent a bűn, a bántalmazás, miért és hogyan sötétül el az emberi szív, mi a szenvedés, és miért szenvednek az ártatlanok... Isten jelenlétében végiggondolva mindezt a válaszok továbbvisznek ahhoz a felismeréshez, hogy a bántalmazók meghallgatásához *az eddig leírtak mind szükségesek, de még nem elegendők*. Ha a bántalmazókkal foglalkozó lelkigondozó komolyan gondolja, hogy – amennyire erre képes lehet – Jézus szemével akar a vele szemben ülőre nézni, meg

3 Mert az elborzadást „megúszni”, hozzászokni nem lehet.

kell hallania Jézust a kereszten: „Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit tesznek” (vö. Lk 23,34). „Mindenkhez – hívőkhöz és távol állókhöz is – jusson el az irgalmasság balsama, mint Isten már köztünk jelen lévő országának jele” – fejezi ki vágyát Ferenc pápa *Misericordiae vultus* kezdetű bullájában (Ferenc pápa, 2015, 5). A szentatya szerint az emberiség mély sebeket hordoz, olyan sebeket, melyeket nem tudják, hogyan gyógyítsanak, sőt, talán nem is tudják, hogy lehetséges a gyógyulás, azt hiszik, „nincs kéz, amely talpra állít, ölelés, amely megment, megbocsát, felemel, végtelen, türelmes, elnéző szeretettel áraszt el” (Ferenc pápa 2015, 34). És „milyen sok a sérült ember, a lelkileg is sérült, aki nem ismeri fel a sérültet önmagában!” (Ferenc pápa 2015, 75). Ezért van olyan nagy szükség az irgalmasságra. Irgalmas szeretettel kell jelen lenni a bántalmazók lelkigondozása során (is), mert talán a szemben ülő ember még sosem találkozott elfogadással és megbocsátással, de annál inkább ítéletet sorával, s ha ez így van, akkor hogyan is nyílna meg Isten suttogásának meghallására? Hogyan vehetné észre a kopogtatást? (vö. Jel 3,20) (Nem szükséges-e még inkább ez a hozzáállás, melléállás egy bántalmazást elkövető keresztnnyel találkozva?...). Bántalmazókkal beszélgetve a lelkigondozónak gyakran kell felfelé figyelnie, mert ha nem Isten irgalmas szeretetére, ha nem felfelé, a keresztre tekint, ha nem onnan, belőle merít, akkor könnyen előfordulhat, hogy nemhogy továbbadni nem tudja ezt a „fajta” szeretetet, de az elkövetett bántalmazásokat hallgatva olykor még az is nagy kihívást jelenthet számára, hogy egy helyiségben maradjon az elkövetővel. Ilyenkor csak ítélkezés, megvetés van az emberben, esetleg olyan szájalom („lesajnálás”), amely nem veszi figyelembe az ember méltóságát. „A lelkigondozónak [azonban] nem az a feladata, hogy önmaga »erős« legyen, hanem hogy rámutasson arra, aki erejét az erőtlenség által is megmutathatja” (Weiss 2011, 128).

Felmerülhet a kérdés, hogy ha irgalmasságot gyakorol az ember, nem sérül-e az igazságosság? Isten irgalmas és igazságos; hogyan lehet igaz a kettő egyszerre? Ha irgalmasak vagyunk egy bántalmazást elkövetővel, ez nem sérti-e az áldozatok méltóságát? E kérdések megválaszolásához meg kell érteni, mit jelent Isten irgalmas szeretete. Isten szeretete ugyanis magában foglalja az igazságosságot és az irgalmasságot is. „Az igazságosságot pusztán a törvény megtartásának tekintő, az embereket igazakra és bűnösökre felosztó szemlélettel szemben Jézus rámutat az irgalmasság nagy ajándékára, amely keresi a bűnösöket, hogy felkínálja nekik a megbocsátást és az üdvösséget.” Továbbá: „Ha Isten megállna az igazságosságnál, már nem Isten lenne, csak olyan, mint bármelyik ember, aki a törvényre hivatkozik” (Ferenc pápa 2015, 20, 21). Az igazságosság fontos, aki vétkezik, annak számolnia kell a büntetéssel, de ez nem a vége a történetnek, hanem lehetőség a megtérésre, mert ekkor megtapasztalhatóvá válik a megbocsátásban rejlő erő. Ha a lelkigondozó empátiával hallgatja meg az elkövetőt, ez nem jelenti azt, hogy helyesli a tettét, a bűneit, de ha „meg akarja látogatni őt a börtönben” (vö. Mt 25,31–46), akkor szükséges szem előtt tartania a másik emberi méltóságát. „Isten nem veti el az igazságosságot, hanem egy magasabb rendű eseménybe burkolja [tágabb perspektívába helyezi], melyben megtapasztalhatóvá válik az igazi igazságosság alapja, vagyis a szeretet” (Ferenc pápa 2015, 21).

Az evangéliumok tanúsága szerint Jézus hiszi, hogy az isteni irgalommal való találkozás megváltoztathatja a bűnös embert, hogy akár még egy „hét ördög által megszállt” asszony is apostollá lehet (vö. Mk 16,9). „Jézus tisztában van az emberi természettel. Ismeri a vétket és a bűnt, illetve az abban lakozó igényt a megtorlásra. [...] Azonban ahelyett, hogy

büntetést követelne, megbocsátást gyakorol. A megbocsátáson keresztül megtérésre és új életre hív” (Weiss 2011, 35). Az ember nem tudhatja, kiben milyen lelki értékek rejtőznek, de Isten látja ama kincs lehetőségét is. Így a legtöbb, amit a lelkigondozó tehet, hogy bízik Istenben, ott és akkor Isten szeretettjeként tekint a másikra. A felelősségre vonás és az ítélet sem a lelkigondozó dolga, hanem Krisztusé (vö. Jel 20,11–15). A szeretet az, ami nem szűnik meg soha (vö. 1Kor 13,4–8), „ez a szeretet [pedig] le tud hajolni minden tékozló fiúhoz, minden emberi nyomorúsághoz, különösen pedig mindenfajta erkölcsi nyomorúsághoz, azaz bűnhöz. És amikor ez megtörténik, az, aki az irgalmat megtapasztalja, nem megvetéssel találkozik, hanem azt érzi, hogy újra megtalálták és értékelik” (II. János Pál 1981, 39). Vagy ahogy Keresztes Szent János írta egy nővérnek: „Szeresse nagyon azokat, akik ellentmondanak, és nem szeretik önt, mert ily módon szeretet születik azokban a szívekben, amelyekben eddig nem volt. Tegyen úgy, ahogy Isten bánik velünk, aki szeret minket, hogy mi is szerethessük őt, azzal a szeretettel, amelyet tőle kapunk” (Matthew 2016, 219).

Azt mondja az aranyszabály, hogy úgy bánjatok az emberekkel, ahogyan veletek is szeretnétek, hogy bánjanak (vö. Mt 7,12). Ha a bántalmazást elkövető nem kap megértést, nem fogadják el bűneivel együtt, önmagát sem lesz képes elfogadni. Hogyan bízhatna az őt elutasító lelkigondozóban? Ha elfogadás helyett ítélkezés, megvetés, bántás érkezik a lelkigondozott felé, akkor nem tud kialakulni az a mély bizalmi légkör sem, amelyben az elkövető ránézhetne önmagára, bűneire és értékeire, és a visszajelzéseket sem tudja elfogadni. Ellenben ha a lelkigondozott azt éli meg, hogy a lelkigondozó őt magát látja, és nemcsak a tetteit, és olyan hozzáállást tapasztal, amelyben nem azonosítják a benne lévő rosszal, csak akkor van rá esély, hogy meghallja és elfogadja, hogy bár rossz az, amit tett, szeretve van. Az ember a szíve mélyén akkor is ezt a hozzáállást szeretné, ha meggyőződése, hogy ő rossz, és az ítélkezéssel együtt ítéli el magát, nem látva mást a tükörbe nézve, csak egy „velejeig rossz embert”, vagyis amikor ő maga sem tudja elképzelni, elhinni, hogy van bocsánat. Talán van olyan ember, aki nem azt szeretné, hogy így bánjanak vele? „Az erőszak és a bosszú ördögi körét csak megbocsátással lehet megtörni, erőszakkal sohasem. A kereszten a szeretet kiált fel!” (Brantschen 2013, 48).

A bántalmazást elkövetőkkel foglalkozó lelkigondozónak nem szabad elfelejtenie, hogy „a Megváltás misztériuma minden embert magába foglal [...] s ennek a misztériumnak a földünkön élő négy és fél milliárd ember közül mindegyik akkor vált részesévé, amikor az élete édesanyja szíve alatt megfogant” (II. János Pál 1980, 13). Minden ember a felebarátunk.

Isten irgalmasságát mélységében – vagyis nem csak az értelmével – megérteni az ember leginkább akkor válik képessé, ha szembenéz elkövetett bűneivel, felismeri és Isten elé viszi rászorultságát. Ekkor saját bőrén tapasztalja meg a kiáradó kegyelmet: ahogy elárasztja az irgalmas szeretet, megérti az ebben a megbocsátásban rejlő életre vezető erőt, és a bűnök ítélkezés helyett lehetőségé válnak.

A TAPASZTALATOK ALAPJÁN SZERZETT TUDÁS ÖSSZEGZÉSE

Írásom elején említettem, hogy a bántalmazók lelkigondozásáról nem áll rendelkezésre szakirodalom, ugyanakkor a bántalmazókkal folytatott lelkigondozói beszélgetések tapasztalatai alapján megfogalmazott összegző megállapítások további érdemi tudást adhatnak a lelkigondozónak:

- A lelkigondozó saját (elő)ítéletességén, félelmein, indulatain, etikai normáin – amelyek óhatatlanul is felbukkannak egy bántalmazást elkövető emberrel beszélgetve – csak Jézus szavait és az egyház tanítását komolyan véve tud túllépni, s így valódi elfogadással jelen lenni a beszélgetésben. Tisztában kell lennie saját törekvésével, esendőségével; az ilyen súlyos erkölcsi kihágást jelentő tetteket nem lehet összeroppanás nélkül hordozni, ehhez a Szentlélek segítsége szükséges. Több esetben ott, a beszélgetés közben kell megküzdeni magunkkal, hallva az elkövetett vagy épp elszenvedett szörnyű tetteket, hogy jelen tudjunk lenni, benne tudjunk maradni a segítőkapszolatban. Bántalmazók lelkigondozása során nem az a cél, hogy a lelkigondozó minden negatív felhangú érzése megszűnjön, hiszen ilyen esetben ezek jelenléte normális. A szükséges lelkigondozói érettséghez fontos ezek elfogadása önmagunkban, és ezzel egyidejűleg – ezeket félretéve – felfelé, a keresztre, Krisztusra tekinteni, és az ő szeretetéből meríteni (mivel honnan is lenne bennünk szeretet ilyen súlyos misztérium megéléséhez?). A keresztre tekintve felismerhető, hogy Isten ugyanúgy szereti a bántalmazást elkövető embert, mint a lelkigondozót. Az ebből a lényegi azonosságból fakadó megdöbbenés alázatot szül, amely lehetővé teszi az (elő)ítéletes gondolatok dübörgésének elcsendesedését a lelkigondozóban.
- A bántalmazást elkövetők jelentős része gyerekkorában – szűkebb vagy tágabb értelemben vett – bántalmazás áldozata volt, így a bántalmazóval folytatott segítőmunka során a segítő szakember egy bántalmazás áldozatával is beszélget, ami gyakran ok-okozati összefüggést is láttat: nem szerették jól, így nem tud jól szeretni. A tapasztalat azt mutatja, hogy ezek az emberek saját bántalmazottságukkal (átélt traumáikkal) többé-kevésbé tisztában vannak, az ok-okozati összefüggéseket is viszonylag könnyen felismerik, azonban jellemzően ezen a ponton megállnak, felmentést keresve jelen tetteikre az általuk elszenvedett traumák miatt. Elmondható, hogy tetteik következményeivel szembesülve nem az erkölcsi következtetést vonják le, hanem tartós negatív hangulati és érzelmi állapot alakul ki, regresszióval reagálnak. Tetteiket egyfajta „lelki vakfolt” miatt nem látják, nem néznek szembe velük, így a felelősség elismerése is akadályoztatva van, ugyanis ehhez lelki erősségre lenne szükségük. Emiatt terápiájuk során a gyógyulás csak belülről kifelé valósulhat meg. Mindenekelőtt erőssé kell tenni őket lelkileg a történekekkel való szembenézéshez. Ebben fontos segítséget jelent mind a lelkigondozó, mind a lelkigondozott számára az „isteni szeretetben” való jelenlét, amely rávilágít az ember értékességének, méltóságának forrására.
- A bántalmazást elkövetők esetében előfordulhat olyan lelki, pszichés zavar, amely pszichológus, pszichiáter, gyógyszeres kezelés szükségességét feltételezi. Ilyen esetekben e terápiák jelentik az elsődleges segítséget a kliens számára, a lelkigondozó – lehetőség szerint – e szakemberekkel folytatott konzultáció után és mellett kíséri a bántalmazást elkövető embert, támogatva a szükséges terápiás folyamatot.
- A bántalmazást elkövetők saját tetteik áldozataivá is válnak. A társadalom törvényei által kiszabott büntetésen túl „kapott” büntetések: önvád, depresszió, az önmaguknak való megbocsátás képtelensége, szoros (családi, munkahelyi) kötődési kapcsolataik megszűnése, elítélés a családtagok, barátok által, kapcsolatok megszakadása, szembesülés az áldozataiknak okozott sérülésekkel.
- A bántalmazást elkövetőkkel folytatott lelkigondozói beszélgetések során kiemelten jelenik meg a szeretet és elfogadás iránti vágyuk.

- Téves feltételezés, hogy a bántalmazást elkövető számára a legnagyobb probléma saját elkövetői mivolta. Ha nem az egész embert látja a segítő, minden fájdalommal és örömmel, esendőségével és értékeivel, hétköznapjaival, életével együtt, hanem csak a bűnöst, az továbbra is egyoldalú szemléletet, végső soron előítéletet jelent.
- Ebben a szolgálatban nem kerülhető ki a szenvedés, sőt hozzátartozik, ezért nélkülözhetetlen a hiteles, erős, stabil, megtartó keresztény hit és az emberi bátorság a bántalmazókkal foglalkozó lelkigondozó részéről. A lelkigondozó számára rendkívüli megterhelést jelent a szenvedéssel teli szolgálat, melynek hordozásához az Istennel való kapcsolat mélyítése, Isten jelenlétének tudatosítása ad erőt.
- Az erős lelki és pszichés megterhelés miatt magas a kifáradás, kiegészítő kockázata. A tünetek felismeréséhez nélkülözhetetlen a helyes önismeret, az önreflexió és szupervízió igénybevétele. Emellett időt kell szánni az egészséges, minőségi, lelki feltöltődést is jelentő pihenésre.

Nem minden lelkigondozó feladata a bántalmazást elkövetők kísérése. Aki azonban erre kap „meghívást”, az tapasztalni fogja, hogy a fentiekben bemutatott lelkigondozói hozzáállás megvalósításához Isten segítsége is szükséges, továbbá hogy a segítő szakember egész munkájára – de munkáján kívüli emberi kapcsolataira is – más fényt fog vetni ez a tágabb perspektívából való szemlélés, az emberi méltóság mélyebb megértése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bancroft, Lundy (2015): *Mi jár a bántalmazó fejében? – Az erőszakos és uralkodni vágyó férfi*, Háttér Kiadó – NANE Egyesület, Budapest.
- Baudouin, Élisabeth de (2020): *Teréz és Ferenc*, Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarszék.
- Baumgartner, Isidor (2003): *Pasztorálpszichológia*, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar Kineziológiai és Sportorvosi Intézet Mentálhigiéné Tanszék – Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány – HÍD Alapítvány, Budapest.
- Brantschen, Johannes B. (2013): *Miért van szenvedés? – A nagy kérdés Istenhez*, Vigilia, Budapest.
- Clément, Olivier (2004): *Kérdések az emberről*, Bizantinológiai Intézet Alapítvány, Budapest.
- Cole, Michael – Cole, Sheila R. (2006): *Fejlődéslektan*, Osiris, Budapest.
- Conte, John R. (1997): A gyerekekkel szembeni szexuális erőszak, in Lakner Zoltán – Tordainé Vida Katalin – Tordai Vilmos (szerk.): *Gyermekbántalmazás I.*, Kalendart, Esztergom.
- Evans, Patricia (2012): *Szavakkal verve – Szóbeli erőszak a párkapcsolatokban*, Háttér Kiadó – NANE Egyesület, Budapest.
- Gruen, Arno (2003): *A normalitás tébolya – A realizmus mint betegség: elmélet az emberi destruktivitásról*, Magyar Könyvklub, Budapest.
- Hercsel Adél (2018): *Láthatatlan pokol – Túléléstörténetek a családon belüli erőszak hőseiről*, Partvonal, Budapest.
- Herman, Judith Lewis (2019): *Trauma és gyógyulás – Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*, Háttér Kiadó – NANE Egyesület, Budapest.

- Horváth-Szabó Katalin (2012): *Vallás és emberi magatartás*, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest.
- Hughes, Gerard W. (2005): *Az irgalmasság Istene*, Korda, Kecskemét.
- Kálmánchey Márta (2016): *A belső ember erősítése*, Kálvin Kiadó, Budapest.
- Kuritárné Szabó Ildikó (2015): A gyermekkori családon belüli traumatizáció és következményei, in Kuritárné Szabó Ildikó – Tisljár-Szabó Eszter (szerk.): *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna – A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia*, Oriold és Társai, Budapest.
- Lohse, Timm H. (2009): *Villámbeszélgetések a lelkigondozásban és a tanácsadásban*, Kálvin Kiadó, Budapest.
- Matthew, Iain (2016): *Az életbe vágó Isten*, Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarország.
- McCullough, Michael – Sandage, Steven – Worthington, Everett (2016): *Megbocsátás – Hogyan tegyük múlt időbe a múltunkat?*, Harmat, Budapest.
- Mustó Péter SJ (2016): *Megszeretted, ami a tiéd*, Jezsuita Kiadó, Budapest.
- Pálhegyi Ferenc (2015): *Kalauz a bibliai lelkigondozáshoz*, Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- Peck, M. Scott (2001): *A járatlan út – A szeretet, a hagyományos értékek és a szellemi fejlődés új pszichológiája*, Park, Budapest.
- Pincus, Lily – Dare, Christopher (2007): *Titkok a családban – A meghitt kapcsolatok rejtett rétegei*, Animula, Budapest.
- Ranschburg Jenő – Popper Péter (1978): *Személyiségünk titkai – Hogy nálam külön legyen...*, RTV-Minerva, Budapest.
- Ranschburg Jenő (1998): *Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ratzinger, Joseph, Benedek, XVI. (2011): *A názáreti Jézus – Második rész – A jeruzsálemi bevonulástól a feltámadásig*, Szent István Társulat, Budapest.
- Rohr, Richard (2007): *Jób és a szenvedés misztériuma*, Ursus Libris, Budapest.
- Thomas, Shannon (2019): *Gyógyulás a rejtett bántalmazásból – A pszichológiai bántalmazásból való felépülés 6 szakasza*, Harmat, Budapest.
- Weiß, Helmut (2011): *Lelkigondozás, szupervízió, pasztorálpszichológia*, Exit, Kolozsvár.

A szerző gyermekvédelmi területen dolgozik, korábban családgondozóként, jelenleg vezetőként, emellett lelkigondozó.

Judit, Búza: An accepting presence in difficult situations – aspects of the pastoral counseling of perpetrators. *The study offers a systematic presentation of the theoretical, spiritual and practical information required for providing pastoral counselling to perpetrators of (physical, spiritual, sexual) abuse. The experiences support the indispensibility of this type of knowledge as well as a personal relation with God in the realization of the counselor's attitude of acceptance.*

Keywords: *Christian pastoral counseling, judgement, the perspective of Christ, abuser, victim, suffering, mercy*